

Maria Mocarz-Kleindienst
Instytut Filologii Słowiańskiej
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

POLSKO-ROSYJSKIE KONTAKTY FILMOWE

Key words: film relations, Sputnik Russian Film Festival, Wisła Polish Film Festival

Polsko-rosyjskie kontakty filmowe mają swoją długoletnią tradycję. Rozwijały się – w kierunku intensyfikacji lub rozluźnienia – pod wpływem różnorodnych czynników społeczno-geograficzno-politycznych. Jednak sam fakt ich istnienia wydaje się niezależny od relacji politycznych i społecznych, niejednokrotnie pełnych napięć, frustracji, animozji czy wręcz wrogości między oboma krajami. Kontakty te zostały ukonstytuowane przez warunki geograficzne – sąsiedztwo obu krajów. Na pewno klimat polityczny i powodowane nim nastroje społeczne (zwłaszcza w społeczeństwie polskim) odcisnęły piętno na samej intensyfikacji tych kontaktów i stopniu zainteresowania odbiorców kinematografią sąsiadów. Słusznie twierdzi Marcin Cybulski, że „przed rokiem 1989 (pomijając garstkę zapalonych kinomanów, dostrzegających wielkie walory artystyczne największych radzieckich mistrzów filmowych) kino Związku Radzieckiego traktowane było raczej jako narzędzie reżimowe i nie cieszyło się szczególną popularnością” [Cybulski 2013, 7]. Dwie ostatnie dekady z kolei przyniosły wyraźny zwrot w zainteresowaniach kinematografią sąsiadów. Z badań przeprowadzonych w latach 1993-2012 przez Centrum Badania Opinii Społecznej [Centrum Badania 2012, 3] wynika, że Polacy z większą sympatią odnoszą się do innych narodów, w tym sąsiadów, zwłaszcza od 2008 r. Owe sympatie ujawniają się m.in. w zmianie optyki postrzegania kultury sąsiadów. Zdaniem Ryszarda Radzika wpływ na taką zmianę nastawienia do innych, czy wręcz obcych, miały następujące zjawiska: otwarcie się Polski na świat, poprawa sytuacji gospodarczej czy też spadek komunistycznych frustracji [Radzik 2012]. Zatem wydaje się słuszne stwierdzenie, iż proces ich szczególnej intensyfikacji rozpoczął się w ostatniej dekadzie. W dobie rozkwitu kultury audiowizualnej, w której film stał się swoistym medium komunikacyjnym w obrębie jednej kultury lub między kulturami, łatwo dostępnym, różnorodnym

gatunkowo i zarazem kulturowo, polsko-rosyjskie kontakty filmowe w sposób widoczny kształtują dynamikę polsko-rosyjskich kontaktów kulturowych, jakie mają miejsce zarówno w Polsce, jak i Rosji. W niniejszych badaniach postaram się omówić najważniejsze płaszczyzny takich działań i jednocześnie udowodnić tezę, że wbrew ogólnej asymetrii kulturowej w sferze oddziaływania interesujących nas obszarów kulturowych, ewokowanej statusem kultury rosyjskiej jako silniejszej i polskiej – słabszej, można zauważyć podobne, niekiedy paralelnie prowadzone działania o podobnej skali oddziaływania. Skala kontaktów interkulturowych za pośrednictwem kinematografii jest tak duża, że w ramach niniejszego opracowania przedstawię jedynie syntetyczne ujęcie najważniejszych inicjatyw kinematograficznych. Polsko-rosyjskie kontakty filmowe zaprezentuję w trzech podstawowych płaszczyznach działania:

1. Prezentacje kina rosyjskiego w Polsce.
2. Prezentacje kina polskiego w Rosji.
3. Wspólne projekty filmowe, w ramach których powstają produkcje filmowe w koprodukcji polsko-rosyjskiej, jak również filmy wyprodukowane przez zespół filmowców z jednego kraju, ale z zaangażowaniem aktorów z drugiego kraju. Będą to więc produkcje polskie z udziałem rosyjskim aktorów oraz produkcje rosyjskie, w których zaangażowani zostali polscy aktorzy.

1. Prezentacje kina rosyjskiego w Polsce

Kino rosyjskie w Polsce obecne jest przede wszystkim podczas mającego już kilkuletnią tradycję Festiwalu Filmów Rosyjskich *Sputnik nad Polską*. Festiwal zainicjowany w 2007 r. w Warszawie, pierwotnie nosił nazwę *Sputnik nad Warszawą*. Począwszy od 2. edycji zatacza on coraz szersze kręgi poprzez repliki regionalne poszczególnych edycji festiwalu docierające do sympatyków kina rosyjskiego w ponad 50 miastach Polski. Impreza to wspólne przedsięwzięcie fundacji *Wspieram*, Europejskiej Agencji Reklamowej oraz firmy dystrybucyjnej *35 mm*. Dyrektorem festiwalu jest Małgorzata Szlagowska-Skulska, prezes Fundacji *Wspieram*. Ideą przewodnią festiwalu jest prezentacja polskiej publiczności niezwykle bogatych osiągnięć kinematografii rosyjskiej po ponad 20 latach jej nieobecności (lub obecności znikomej) w polskiej przestrzeni kulturowej. Rokrocznie widzowie polscy mają możliwość zapoznania się w najnowszych produkcjach kina rosyjskiego, oferowanych w sekcji konkursowej. Miłośnicy radzieckiej i rosyjskiej klasyki otrzymują ofertę filmów, np. w sekcji *The Best of Sputnik czy Perły kina rosyjskiego i ZSRR*. Tradycją festiwalu stały się retrospektywy wybitnych twórców filmowych: Aleksandra Sokurowa i Iwana Wyrypajewa, Aleksieja Bałabanowa, Władimira Chotiniienki i in. Poza sekcjami prezentującymi filmy fabularne w programie umieszczone są cyklicznie sekcje filmów dokumentalnych (np. *Rosja w dokumencie*). Oprócz stałych punktów programu w repertuarze poszczególnych edycji pojawiają się

okazjonalne propozycje filmowe typu *Kino na obcasach*, *Rosyjski rock w kinie*, (2. edycja), *Kino nieme*, *Planeta Wysockiego* (6. edycja), *Petersburski alfabet* (9. edycja) czy wspólne projekty *Rosja-Polska. Nowe spojrzenie*. Organizatorzy nie zapominają również o najmłodszej widowni, oferując jej sekcję *Małego sputnika* z repertuarem bajek rosyjskich, cieszącą się dużym zainteresowaniem. Warto dodać, że pokazom filmowym od początku powstania festiwalu towarzyszą inne imprezy w postaci autorskich spotkań z wybitnymi osobistościami kina. Wymienię kilka nazwisk, które znalazły się na afiszach informacyjnych takich spotkań: Andriej Konczalowski, Karen Szachnazarow, Nikita Michal'kow, Nikołaj Wałujew, Lidia Szukszyna, Maria Szukszyna, Wiera Alientowa, Irina Murawiowa, Natalia Bondarczuk, Konstantin Ławronienko, Walerij Pendrakowski, Iwan Wyrupajew, Wasilij Sigariew, Jurij Bykow, Jekatierina Szpica, Maksim Panfilow. Ofertę festiwalową wzbogacają również koncerty, przedstawienia teatralne, wystawy i inne przedsięwzięcia. Jak czytamy na oficjalnej stronie internetowej festiwalu, „pod względem frekwencji Festiwal Filmów Rosyjskich *Sputnik nad Polską* plasuje się na drugim miejscu wśród około 80 festiwalów organizowanych co roku w Polsce” (...) Jednocześnie jest największym na świecie festiwalem filmów rosyjskich” [www.sputnikfestiwal.pl].

W celu przekrojowego zaprezentowania ogólnego obrazu i skali rozpiętości działań organizatorów festiwalu przedstawię tabelę z konkretnymi danymi, dotyczącymi liczby sekcji, filmów oraz replik regionalnych zaplanowanych podczas kolejnych edycji¹:

Sputnik nad Warszawą → Sputnik nad Polską

Rok	Liczba sekcji	Liczba filmów	Liczba replik regionalnych
2007	7	62	-
2008	8	136	5
2009	16	144	26
2010	17	147	29
2011	16	148	41
2012	18	181	48
2013	15	148	40
2014	10	111	30
2015	13	108	24

Już pierwszą edycję organizatorzy podsumowali stwierdzeniem, że była ona wielkim sukcesem, Polacy lubią kino rosyjskie i powinno być ono obecne w telewizji oraz w salach kinowych. Z całą pewnością festiwal zyskał szerokie grono zwolenników kina rosyjskiego, wśród których bez trudu odnaleźć możemy zarówno profesjonalistów filmoznawców, jak i miłośników amatorów,

¹ Dane liczbowe zostały ustalone na podstawie programów poszczególnych edycji festiwalu umieszczonych na stronie internetowej festiwalu [www.sputnikfestiwal.pl].

którzy niejednokrotnie znudzeni masową produkcją hollywoodzką szukają nowych wrażeń estetycznych i tematycznych w osiągnięciach kinematograficznych naszych wschodnich sąsiadów. Owo zainteresowanie widoczne jest m.in. w szybko rosnącej liczbie replik festiwalowych (zwłaszcza od 2008 do 2012 r.). Zapotrzebowanie na projekcje kina rosyjskiego wydaje się większe z tego powodu, że najbardziej masowe medium, jakim jest telewizja, sporadycznie emituje filmy, będące osiągnięciami najnowszej kinematografii rosyjskiej (najczęściej są to filmy prezentowane w TVP Kultura)². Tym bardziej cieszy fakt, iż miłośnicy kina rosyjskiego mają możliwość uczestnictwa w listopadzie 2016 r. już w 10. edycji *Sputnika nad Polską*.

Niewątpliwie *Sputnik nad Polską* jest najbardziej rozpoznawalnym festiwalem filmów rosyjskich w Polsce mającym stałych sympatyków. Festiwal ten jednak nie jest jedyną okazją do zapoznania się z osiągnięciami kinematografii rosyjskiej w Polsce. Wystarczy wspomnieć takie przedsięwzięcia jak *Festiwal Era Nowe Horyzonty (T-Mobile Nowe Horyzonty)* czy *Warszawski Festiwal Filmowy*. W trakcie tego pierwszego widownia miała m.in. okazję zapoznania się z twórczością Aleksandra Sokurowa oraz Siergieja Paradzanowa. Począwszy od drugiej edycji przeprowadzany jest konkurs na najlepszy film zagraniczny, w którym głosy na poszczególne filmy konkursowe oddaje publiczność. W 2009 r. zwycięzcą okazał się *Tlen (Кислород)* Iwana Wyrypajewa, zaś w 2013 r. *Niebiańskie żony tąkowych Maryjczyków (Небесные жёны луговых мари)* – dramat z 2012 r. w reżyserii Aleksieja Fiedorczenki. W lipcu 2016 r. widownia miała możliwość zapoznania się z najnowszym filmem Kirilla Sieriebriennikowa *Student (Ученик)*, jak również z filmem jednego z najbardziej znanych reżyserów rosyjskich Andrieja Konczalowskiego *Białe noce listonosza Aleksieja Trapićyna (Белые ночи почтальона Алексея Тряпицына)*. Organizatorzy festiwalu w sekcji filmów dla dzieci przygotowali kilka bajek rosyjskich. Z kolei na 19. Warszawskim Festiwalu Filmowym 2003 r. nagrodę Grand Prix otrzymał film rosyjski *Kocham Cię, Lilia / Z miłością, Lilia (С любовью, Лиля)*³ w reżyserii Larisy Sadilowej. Podczas 21. edycji wyróżniono film znanego reżysera rosyjskiego Aleksieja Fiedorczenki *Pierwsi na Księżycu (Первые на луне)*. Z kolei 22. Warszawski Międzynarodowy Festiwal Filmowy w 2006 r. zapewnił nagrodę Grand Prix obrazowi Iwana Wyrypajewa *Euforia (Эвфория)*, w konkursie regionalnym natomiast jury doceniło inny film rosyjski – *Dryfowanie (Свободное плавание)* w reżyserii Borisa Chlebnikowa, zaś w 2008 r. zwycięzcą okazał się film *Dzień w Juriewie (Юрьев день)* Kirilla Sieriebriennikowa. W 2015 r. nominowany w konkursie został najnowszy film Iwana Wyrypajewa *Zbawienie (Спасение)*.

² G. Szymczak w swoim artykule wymienia również inny kanał telewizyjny *Wojna i pokój* jako źródło recepcji nowego kina rosyjskiego w Polsce. Kanał, w całości poświęcony rosyjskiej kinematografii, uruchomiony w 2006r., zakończył jednak nadawanie w 2013r. [Szymczak 2012, 238].

³ W obiegu funkcjonują dwie wersje polskiego przekładu tytułu filmu.

2. Prezentacje kina polskiego w Rosji

Kolejna odsłona polsko-rosyjskich kontaktów filmowych to prezentacje osiągnięć kinematografii polskiej na gruncie rosyjskim. Tu niekwestionowany prym wiedzie Festiwal Filmów Polskich *Wisła*. Swoją działalność zainaugurował w Moskwie w kinie *Chudożestwiennyj* w 2008 r. dzięki licznym staraniom Małgorzaty Szlagowskiej-Skulskiej, która zainicjowała festiwal filmów rosyjskich. Jak czytamy na stronie oficjalnej festiwalu: „W czasie Festiwalu kino „Chudożestwiennyj” odwiedziło ponad 8 tysięcy widzów. Ten fakt pozwala nazwać „Wisłę” największym przeglądem filmów polskich za granicą” [www.festiwalwisla.pl]. W roku 2016 miała miejsce już 9. edycja festiwalu. Analogicznie do programu festiwalu rosyjskiego, miłośnicy kina polskiego w Rosji mają możliwość zapoznania się z najnowszymi filmami w *Sekcji Konkursowej* (w ostatniej 9. edycji były to filmy: *Moje córki krowy*, *Zjednoczone stany miłości*, *Obce niebo*, *Hiszpanka*, *Karbala*, *Ziarno prawdy* i in.) oraz *Panoramie Nowego Kina*. Cyklicznie w ofercie programowej widzowie mogą odnaleźć cykl *Retrospektywy* (m.in. Andrzeja Żuławskiego, Krzysztofa Kieślowskiego, Marka Koterskiego, Jerzego Stuha czy Krzysztofa Zanussiego). Jak w przypadku festiwalu filmów rosyjskich, widzowie w Moskwie i innych rosyjskich miastach mieli możliwość zapoznania się z obrazami dokumentalnymi w ramach projektu *Rosja – Polska. Nowe spojrzenie*, zrealizowanego przez Instytut Adama Mickiewicza wspólnie z firmą producencką „Eureka Media”⁴. Stałym punktem programu są corocznie spotkania z gwiazdami polskiego kina (Stanisław Mikulski, Bogusław Linda, Jerzy Stuhr), sekcja filmów dokumentalnych oraz filmów dla dzieci.

O skali organizowanego w Moskwie i innych kilku miastach rosyjskich (Kaliningradzie, Jekaterynburgu, Norylsku, Twerze, Rostowie nad Donem, Krasnodarze, Niżnym Nowogrodzie, Irkucku i in.) Festiwalu Filmów Polskich *Wisła* świadczą poniższe dane liczbowe:

Rok	Liczba sekcji	Liczba filmów	Liczba replik regionalnych
2008	brak danych	brak danych	brak danych
2009	brak danych	17	brak danych
2010	7	43	2
2011	10	117	4
2012	11	58	12
2013	7	43	9
2014	6	47	8
2015	11	43	6
2016	13	78	9 (+ Tadżykistan)

⁴ Głównym celem projektu było zorganizowanie warsztatów dokumentalnych dla studentów szkół filmowych w Polsce i w Rosji. Podczas 2 edycji projektu zrealizowano blisko 30 filmów (m.in. *Elektryczka*, *Nasiona*, *7x Moskwa*, *Pierwszy dzień*, *52 procent*). Wiele z nich było nagradzanych na festiwalach filmowych. Szerzej na temat projektu [Brzezińska 2015, 17] i in.

Jak mówi dyrektor Festiwalu: „Od początku przygotowaliśmy Wisłę nie dla moskiewskiej Polonii, ale dla Rosjan. (...) Razem z Muzeum Historii Polski organizujemy dwie debaty, m.in. przy okazji filmów «Ładunek 200» i «Dom zły», które w podobnie brutalny sposób pokazują życie w ZSRR i PRL”. Publiczność rosyjska jest niezawodnym uczestnikiem tego przedsięwzięcia.

Analogicznie do pejzażu festiwalowego w Warszawie również Moskwa może poszczycić się Międzynarodowym Festiwalem Filmowym, mającym już długoletnią tradycję (1. edycja odbyła się jeszcze w 1935 r.), podczas którego obecne jest również kino polskie. Największy sukces, zdobywając główną nagrodę – statuetkę św. Jerzego, odniósł w 2000 r. film Krzysztofa Zanussiego *Życie jako choroba przenoszona drogą płciową*. Wcześniej złotym medalem były odznaczone inne polskie filmy: *Ziemia obiecana* Andrzeja Wajdy oraz *Amator* Stefana Kieślowskiego. Na 32. Festiwalu został nagrodzony Andrzej Bart za swój debiut – film *Rewers*. W 33. edycji w sekcji konkursowej zaprezentowane zostały dwa polskie filmy: *W imieniu diabła* Barbary Sas oraz *Joanna* Feliksa Falka, w kolejnej – film Waldemara Krzystka *80 milionów*, w ostatniej – 37. edycji *Ekscentrycy* Janusza Majewskiego. Filmy polskie fabularne i dokumentalne corocznie są prezentowane w salach kinowych Międzynarodowego Festiwalu Filmowego w Moskwie. Kino polskie obecne jest również w bardziej odległej, bo azjatyckiej części państwa rosyjskiego: polskie produkcje widnieją w programie festiwalu *Amurska jesień*, organizowanego rokrocznie w Błagowieszczeńsku – mieście w obwodzie amurskim tuż przy granicy z Chinami. Dla przykładu w 2016 r. publiczność miała możliwość zapoznania się z trzema obrazami polskich reżyserów: *Bogowie* (reż. Łukasz Palkowski), *Obywatel* (reż. Jerzy Stuhr), *Rewers* (reż. Borys Lankosz).

3. Wspólne projekty filmowe

Tego typu inicjatywy stanowią pomost między działalnością festiwalową na rzecz propagowania kinematografii rosyjskiej w Polsce a działalnością na rzecz kinematografii polskiej w Rosji. W ramach wspólnych projektów powstają filmy w koprodukcji polsko-rosyjskiej, jak również produkcje wyprodukowane przez zespół filmowców w jednego kraju, ale z zaangażowaniem aktorów z drugiego kraju. Będą to więc produkcje polskie z udziałem rosyjskim aktorów oraz rosyjskie, w których zaangażowani zostali polscy aktorzy. Zaczniemy od koprodukcji. Znakomitym przykładem jest tu polsko-rosyjski melodramat *Tylko nie teraz* w reżyserii Walerija Pendrakowskiego z Danielem Olbrychskim i Aleksandrem Domagarowem juniorem, przedstawiający historię miłości polskiej dziewczyny Elki (w tę rolę wcieliła się Magdalena Lamparska) i radzieckiego żołnierza Aleksandra (Aleksandr Domogorow). Wspomniany Daniel Olbrychski wystąpił w roli Pana Wojtka – wujka Elki. Oficjalna premiera filmu odbyła się w 2011 r. w kinie *Chudożestwiennyj* w Moskwie.

Kolejny przykład koprodukcji to melodramat *Anna German. Tajemnica białego anioła* w reżyserii Aleksandra Timienki i Waldemara Krzystka (film jest koprodukcją rosyjsko-polsko-ukraińsko-chorwacką). Duet reżyserski zaprosił do współpracy aktorów rosyjskich i polskich: Joannę Moro, Marata Baszarowa, Mariję Poroszyń, Konstantina Miłowanowa, Jekatierinę Wasiljewą i in. Kilkoro z zaangażowanych w *Annie German* aktorów rosyjskich Waldemar Krzystek zaprosił do współpracy w innych swoich filmach: *Małej Moskwie* z 2008 r. (film był prezentowany w wersji kinowej oraz telewizyjnej, zdobył kilka nagród, w tym nagrodę główną na 33. Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni) oraz thrillerze psychologicznym *Fotograf*. Fabuła obu filmów koncentruje się wokół wydarzeń w Legnicy, gdzie stacjonował garnizon wojsk radzieckich. W polskich produkcjach Krzystka pojawiły się również nowe twarze rosyjskich aktorów. Dość wspomnieć: Swietlanę Chodczenkową, laureatkę Złotego Lwa za najlepszą pierwszoplanową rolę kobiecą w *Małej Moskwie* czy Tatianę Arntgoltz i Aleksandra Bałujewa w filmie *Fotograf*.

Spośród innych przykładów filmów polskich, w których zaangażowani zostali aktorzy rosyjscy, wymienić warto: film Krzysztofa Zanussiego *Persona non grata* z rolą Nikity Michałkowa, *Córy szczęścia* w reżyserii Márty Mészáros – koprodukcję wprawdzie polsko-węgiersko-niemiecką, ale z udziałem m.in. Olgi Drozdowej, Igora Czerniewicza, zasłużonych artystów rosyjskich, czy też Aleksieja Jakunina. Listę filmów uzupełnia pierwsza część trylogii Jacka Bromskiego *U Pana Boga w ogródku* z udziałem Iry Łączyny w roli Marusi, za którą aktorka otrzymała nagrodę Video Studio Gdańsk na 23. Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych. Wreszcie nie sposób nie wspomnieć o filmie *Katyń* Andrzeja Wajdy z udziałem Siergieja Garmasza w roli kapitana Popowa, rosyjskiego aktora znanego m.in. z takich filmów jak *12, Stalingrad, Bikiniarze czy Spaleni słońcem 2* oraz Ilji Zmiejewa w roli innego radzieckiego wojskowego, jednego z najbardziej rozpoznawalnych w Polsce aktorów rosyjskich, na stałe mieszkającego w Polsce. Jak sam przyznaje w jednym z udzielonych wywiadów, najczęściej wciela się w role oficerów i wojskowych radzieckich (*Pierścionek z orłem w koronie, Jack Strong, 1920. Bitwa Warszawska, Tajemnica twierdzy szyfrów, Róża, Syberiada polska*) lub gangsterów (*Ekstradycja, Nienawiść* i in.) [www.nowyfolder.com]. Kolejną rosyjską twarzą polskiej sceny filmowej jest niewątpliwie Aleksandr Domagarow, któremu popularność w Polsce przyniósł film *Ogniem i mieczem* Jerzego Hoffmana. Po sukcesie w 1999 r. Domagarow zagrał jeszcze w kilku innych filmach polskich: *Na koniec świata, 1920. Bitwa Warszawska, Fala zbrodni*. Z kolei Siergiej Szakurov to aktor rosyjski, którego można było obejrzyć w filmie *Pan Tadeusz* Andrzeja Wajdy, a także w filmie sensacyjnym Władysława Pasikowskiego *Psy 2. Ostatnia krew*.

Stale obecni są również aktorzy polscy na ekranach kin rosyjskich. Wystarczy wspomnieć tu Barbarę Brylską, aktorkę uwielbianą przez Rosjan, głównie dzięki roli w komedii Eldara Riazanowa z 1975 r. *Ironia losu*

(znanej też pod tytułem *Szczęśliwego Nowego Roku*). Zagrała w niej atrakcyjną nauczycielkę Nadię, do której mieszkania przez pomyłkę trafia w noc sylwestrową chirurg Żenia, umówiony w zupełnie innym miejscu z narzeczoną Galą. Na zdjęciach próbnych Brylska pokonała rosyjskie konkurentki. O doniosłości tej roli świadczy fakt, że jako pierwsza cudzoziemka otrzymała za nią nagrodę państwową ZSRR. Rosjanie w telewizji oglądają *Ironię losu* w każdy Nowy Rok, a za Brylską szaleją [Szczerba: www.wyborcza.pl]. Rosyjska kariera Barbary Brylskiej nie ogranicza się jednak do jednego filmu. W 2008 r. zagrała w filmie *Admirał* Andrieja Krawczuka, gdzie wcieliła się w rolę niani małego Aleksandra Kołczaka – carskiego dowódcy Floty Czarnomorskiej walczącego z armią bolszewicką. Również w 2008 r. widzowie rosyjscy mogli ponownie ujrzeć Barbarę Brylską jako Nadię w kontynuacji *Szczęśliwego Nowego Roku. Kontynuacja* (ros. *Ирония судьбы. Продолжение*), tym razem wyreżyserowanej przez Timura Bakmamentowa. W 2012 r. Barbara Brylska została uhonorowana prestiżową nagrodą *Bałtycka Gwiazda* za wkład w budowanie więzi kulturowych między narodami basenu Morza Bałtyckiego. Ostatnim filmowym osiągnięciem aktorki na gruncie rosyjskim jest komedia *Тайна черных принцев* (2014) w reżyserii Olega Sztroma.

Rosyjskiej widowni telewizyjnej i kinowej bardzo dobrze znana jest postać kolejnej polskiej aktorki – Ewy Szykulskiej w rolach: Apolonii Susłowej (*26 dni z życia Dostojewskiego* Aleksandra Zarchi), Pauliny Gueuble-Anniekowej (*Gwiazda zwodniczego szczęścia* w reżyserii Władimira Motyla.), Ziny (*Wyznanie miłości* Ilji Awerbacha) czy Alicji – przyjaciółki Joanny w serialu detektywistycznym *Całe zdanie nieboszczyka* wyreżyserowanym przez Igora Maslennikowa na podstawie powieści Joanny Chmielewskiej pod tym samym tytułem. Widzowie rosyjscy – zwłaszcza starszego pokolenia – świetnie kojarzą kolejne nazwisko znakomitej polskiej aktorki Beaty Tyszkiewicz, w szczególności dzięki roli Warwary Ławreckiej w filmie Andrieja Konczałowskiego z 1969 r. *Szlacheckie gniazdo*.

Spośród aktorek młodego pokolenia zaangażowanych w rosyjskie produkcje filmowe wypada wymienić Karolinę Gruszkę, życiową partnerkę doskonale znanego również publiczności polskiej rosyjskiego reżysera filmowego i teatralnego Iwana Wyrpajewa. Zagrała m.in. w jego *Tlenie, Zbawieniu, Tańcu Dehli*. Jej rosyjska kariera zaczęła się jednak od roli Maszy Mironowej w ekranizacji powieści *Córki kapitana* według Aleksandra Puszkina (film nosi tytuł *Русский бунт*). W filmie tym kadet Piotr Griniow (Mateusz Damięcki) zakochuje się w Maszy Mironowej (Karolina Gruszka) córce dowódcy garnizonu. K. Gruszka zagrała także w dramacie wojennym *W sierpniu 44*. (reż. Michaił Ptaszuk) oraz w filmie Maksima Panfilowa *Iwan, syn Amira*. Za rolę Maszy, żony żołnierza rosyjskiego, która uciekła z dwójką dzieci do Uzbekistanu po tym, jak otrzymała informację o śmierci swojego męża, aktorka otrzymała nagrodę im. A. Abdułowa za najlepszą rolę żeńską.

Polską twarzą w rosyjskich produkcjach filmowych był niejednokrotnie wspomniany już wcześniej Daniel Olbrychski, który zagrał m.in. w takich filmach jak: *Cyrulik syberyjski* Nikity Michalkowa (tu wcielił się w rolę zesańca, nieodmawiającego sobie alkoholu), *Gambit turecki* według powieści Borysa Akunina (w tym obrazie Olbrychski zagrał brytyjskiego korespondenta na wojnie rosyjsko-tureckiej). Ostatnio pojawił się w epizodzie w *Legendzie nr 17*, opowieści o słynnym radzieckim hokeiście Walerym Charłamowie.

Kolejnym polskim aktorem bez trudu rozpoznawalnym w rosyjskiej przestrzeni filmowej, wręcz zdomowionym na rynku rosyjskojęzycznym [Chościński: www.esensja.pl], jest Paweł Deląg. Wystąpił w białorusko-rosyjskim miniseriale *Czerwiec 1941*, w którym zagrał kapitana Wehrmachtu Ottona Regnera. Głównym motywem filmu jest uczucie łączące porucznika Iwana Burowa – radzieckiego pogranicznika i piękną Polkę Hannę (w tej roli wystąpiła Magdalena Górska). Inny film z jego udziałem to film akcji *Ключ Саламандры* Aleksandra Jakimczuka oraz *Иные* – serial telewizyjny fantastyczny oparty o *4400*, Widzowie rosyjscy mieli okazję poznać Pawła Deląga również w roli artysty aerografika i zarazem fałszerza pieniędzy w dramacie kryminalnym *W twoich oczach* w reżyserii Igora Kopyłowa oraz sensacyjnym melodramacie Olega Łarina *Друга миłość*. Tu Deląg wcielił się w główną rolę podstępного Igora, z którym nowobogacka bizneswoman Tatiana Sołowjowa zaczyna przeżywać tytułową drugą miłość.

Na koniec wypada wspomnieć o Michale Żebrowskim, kojarzonym w głównej mierze z kontrowersyjnym z polskiego punktu widzenia filmem *Rok 1612* w reżyserii Władimira Chotininienki. Michał Żebrowski wcielił się w nim w rolę okrutnego hetmana Kibowskiego, którego zamierzeniem jest poślubienie carówny, córki Borysa Godunowa. Specjalnie dla tej roli Żebrowski zmienił swój wizerunek. Inne rosyjskie osiągnięcia filmowe aktora to: serial rosyjsko-ukraiński *Дорога в нымомы*, w którym zagrał biznesmena Dmitrija Drozdowskiego, film *Прощение* (2009) z rolą Aleksandra, męża Kati, melodramat *В стиле JAZZ*⁵ w reżyserii Stanisława Goworuchina. W tym ostatnim M. Żebrowski zagrał rolę pisarza Siergieja Saweliewa.

Skala dokonań kinematograficznych w zakresie polsko-rosyjskiej współpracy filmowej jest naturalnie dużo szersza. Przedstawione pokrótce polsko-rosyjskie inicjatywy filmowe poszerzają i zarazem wzbogacają poznawczo interkulturową przestrzeń audiowizualną. Dają przy tym wyobrażenia o transkulturowych działaniach w obszarze kina, które nie często są obiektem naukowej refleksji. Należy przy tym zaznaczyć, że wychodzą one naprzeciw społecznemu zapotrzebowaniu na kino sąsiada zarówno w Polsce, jak i w Rosji, które – mimo niesprzyjającego klimatu politycznego i zawiłych dziejów – potrafi zbliżyć, nie zaś dzielić poszczególne narody. Zarówno zaprezentowane

⁵ Poza obrazem *Rok 1612* pozostałe filmy z udziałem Michała Żebrowskiego nie mają oficjalnej polskiej wersji tytułu.

powyżej wspólne projekty filmowe, jak i inicjatywy festiwalowe wpisują się w propagowaną przez wiele środowisk twórczych formułę dialogu. Jak słusznie konstatuje Joanna Kozak-Solarz, „festiwale polskiej i rosyjskiej kinematografii (...) są zaproszeniem do podjęcia dialogu, a ich realizacje to kolejny krok dla porozumienia polsko-rosyjskiego ponad wielką polityką, wzajemnymi uprzedzeniami i stereotypami zakodowanymi przez dawną i niedawną przeszłość” [Kozak-Solarz 2015, 298]. Wreszcie wspólne czy oddzielnie przygotowywane, ale prezentowane zarówno widzom polskim, jak i rosyjskim projekty kinematograficzne są doskonałą szansą na poznanie autentycznych opinii i potrzeb tych widzów, którzy najczęściej poświadczają potrzebę prezentacji kina sąsiadów, wyrażają szacunek i uznanie dla ich filmowych dokonań. Potwierdzają to m.in. następujące reakcje w prasie polskiej na inicjatywy Sputnika: „Sputnik przywrócił nam kino rosyjskie” [Kęczkowska: *Gazeta Wyborcza*, 5.11.2009, cyt. za: www.sputnikfestiwal.pl], „Sputnik pomaga odkrywać twarze rosyjskiego kina: tego sprzed lat i tego najnowszego” [Kałużyński: *Dziennik Gazeta Prawna*, 5.09.2009, www.sputnikfestiwal.pl], „Program Festiwalu został pomyślany tak, żeby każdy kinoman znalazł w nim coś dla siebie” [Ciapara: *Film*, 1.11.2009, www.sputnikfestiwal.pl]. W Rosji z kolei niezwykle estymą cieszą się polscy reżyserzy: Andrzej Wajda czy Krzysztof Zanussi. Rosjanie, o czym była mowa powyżej, uwielbiają również polskich aktorów: Karolinę Gruszkę, Ewę Szykulską, Pawła Delągą, Michała Żebrowskiego i oczywiście Barbarę Brylską. Ta popularność i szacunek zostały wypracowane dzięki obecnym na pokazach festiwalowych i telewizyjnych polskich produkcji z ich udziałem. Omówione najważniejsze płaszczyzny polsko-rosyjskich kontaktów filmowych potwierdzają – moim zdaniem – tezę o działaniach kinematograficznych o podobnej skali oddziaływania w Polsce i w Rosji.

Bibliografia

- Brzezińska Marta. 2015. *Rosja w polskim filmie dokumentalnym na przykładzie projektu Rosja-Polska. Nowe spojrzenie*. „Acta Polono-Ruthenica” nr 20: 17-23.
- Centrum Badania Opinii Społecznej. 2012. *Stosunek Polaków do innych narodów. Komunikat z badań*. Oprac. Omyła-Rudzka M. Warszawa.
- Chosiński Sebastian. *East Side Story: Deląg – naczelny rosyjski łamacz serc niewieścich*. W: <http://esensja.pl/film/recenzje/tekst.html?id=14502> [Dostęp 15 VI 2016].
- Cybulski Marcin. 2013. *ZSRR się śmieje. Filmy Leonida Gajdaja i radziecka kinematografia komediowa*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe GRADO.
- Kozak-Solarz Joanna. 2015. *Festiwal filmów rosyjskich „Sputnik” i Festiwal Filmów Polskich „Wisła” dialogiem kultur Polski i Rosji*. W: *Przestrzeń kulturowa Słowian*. Red. Lenart A. i Sidor M. Lublin: Wydawnictwo KUL: 289 -299.
- Radzik Ryszard. 2012. *Białorusini. Między Wschodem a Zachodem*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.

- Szymczak Grzegorz. 2012. *Nowe kino rosyjskie w Polsce: przypadek Aleksieja Bałabanova*. „Przegląd Rusycystyczny” nr 1/2: 236-247.
- Szczerba Jacek. *Polacy ciągną na Moskwę*. W: http://wyborcza.pl/1,90539,14028982,Polacy_ciągną_na_Moskwę.html [Dostęp 7-13 VI 2013].
- www.nowyfolder.com [Dostęp 20 IX 2016].
- www.nowy.folder.com [Dostęp 20 IX 2016].
- www.sputnikfestiwal.pl/2015/statystyki [Dostęp 17 VI 2016].
- www.festiwalwisla.pl [Dostęp 18 VI 2016].

Summary

POLISH-RUSSIAN FILM RELATIONS

Polish-Russian film relations have a long history. However, they have strongly intensified for the last decade, largely due to political changes. This paper provides an overview of the most representative projects promoting the film industries of the two countries organised both in Poland and in Russia, such as the Sputnik Russian Film Festival in Poland and the Wisła Polish Film Festival in Russia. It also presents the most important joint cinema projects, including Polish-Russian co-productions, Polish films with Russian actors and Russian films with Polish actors.

Kontakt z Autorką:
momar@kul.pl